

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНА СПІЛКА КРАЄЗНАВЦІВ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКА ОБЛАСНА ОРГАНІЗАЦІЯ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ
«СТАРОФЛОТСЬКІ КАЗАРМИ»**

**АРКАСІВСЬКІ ЧИТАННЯ:
ІСТОРИЧНІ ТА КРАЄЗНАВЧІ ДОСЛІДЖЕННЯ:
ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

**МАТЕРІАЛИ
XII і XIII МІЖНАРОДНИХ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНИХ КОНФЕРЕНЦІЙ**

**20 травня 2022 р.
26-27 травня 2023 р.**

**Миколаїв
МНУ імені В.О. Сухомлинського
2023**

УДК 902 : 908 : 929 : 93/94 : 327
ББК 63
А 82

Рекомендовано до друку рішенням правління Миколаївської обласної організації Національної спілки краєзнавців України (протокол № 1 від 15 серпня 2023 р.)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

ГАВРИЛЮК Н.О. (доктор історичних наук, старший науковий співробітник), ГОСПОДАРЕНКО О.В. (кандидат історичних наук, доцент), КУЗОВКОВ В.В. (кандидат історичних наук), РИЖЕВА Н.О. (доктор історичних наук, професор), СІНІКА В.С. (кандидат історичних наук), ТРИГУБ О.П. (доктор історичних наук, професор), ЧЕРНЯВСЬКИЙ В.В. (кандидат історичних наук)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

ДОБРОЛЮБСЬКА Ю.А. (доктор філософських наук, професор)
СТЕПАНЧУК Ю.С. (доктор історичних наук, професор)

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ ЗА ВИПУСК: СМІРНОВ О.І.

А-82 Аркасівські читання: історичні та краєзнавчі дослідження: виклики та перспективи. Матеріали XII і XIII Міжнародних наукових конференцій (20 травня 2022 р.; 26-27 травня 2023 р.). Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2023. 162 с.

До збірника увійшли матеріали доповідей і повідомлень учасників XII і XIII Міжнародних науково-практичних конференцій «Аркасівські читання: історичні та краєзнавчі дослідження: виклики та перспективи».

Публікації присвячені актуальним питанням археології, історії, історії міжнародних відносин, етнології, історіографії та краєзнавства

Для археологів, істориків, краєзнавців, вчителів історії та учнів ЗОШ, викладачів і студентів ВНЗ, а також для тих, хто цікавиться історією.

Матеріали подаються мовою оригіналу. Відповідальність за подану інформацію несуть автори.

УДК 902 : 908 : 929 : 93/94 : 327
ББК 63
© МНУ імені В.О. Сухомлинського
© Автори статей

ПОЛІТИКА ПАМ'ЯТІ У МИКОЛАЄВІ: ВІД ФОРМУВАННЯ І РУЙНАЦІЇ ІМПЕРСЬКОГО МІФУ ДО ТВОРЕННЯ ДЕРЖАВНО-НАЦІОНАЛЬНОГО ПРОСТОРУ

Олег Бобіна

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова
Директор Навчально-наукового гуманітарного інституту
Україна, 54007, м. Миколаїв, пр-т Героїв України 9
e-mail: oleg.bobina@nuos.edu.ua

Розмірковуючи про політику історії та історію культур пам'яті я маю на увазі аналіз таких феноменів як:

- вплив політики та політиків на історію як великий наратив та їх вплив на культуру пам'яті;
- використання історії та культури пам'яті для досягнення політичної мети;
- феномен культури пам'яті;
- сучасне розуміння історії як «унормованої, організованої пам'яті».

Все це в контексті історії Миколаєва та сучасної ситуації. Сучасна ситуація це останні 30 років, роки формування української політичної нації.

Слід визнати, і, так би мовити, поставити крапку, в тому що політика, політична традиція з часу свого формування використовували історію для досягнення власних цілей. Всім відомий класичний випадок Рамзесу II та битві при Кадеші, та історія відомого фараону Ехнатону.

Відомі чисельні факти використання історії та маніпуляції історією, створення історичних міфів. Потім, на основі цих маніпуляцій формується цілий пласт культури пам'яті. Найвідоміший приклад, це святкування 1500 років Києва у 1982 р. Ідея з 1979-1980 рр. І цим святкуванням хотіли «перебити» певні дати: 988 р. – хрещення «Русі», 1932-1933 рр. – 50 років штучного голодомору.

Щодо нашого регіону, то реалізовувати політику пам'яті почала Російська імперія, яка захопила землі Північного Причорномор'я.

Цікавим прикладом є випадок з поселенням Орлик (1676 р.). В 1743 р. він став Орликівським шанцем, у 1770 р. – Катеринен шанець, у 1781 р. – Ольвіополь, у 1919 р. – Первомайськ. Різні історичні підходи присутні й зараз у самому популярному джерелі – Вікіпедії.

Від півночі області перейдемо на південь до Миколаєва. Історія Миколаєва починається з маніпулювання й відкидання історії: «Вітовку називати Богоявленським...». Згодом формуються відомі та поширені міфи – «Дике поле», «Пустка», «Повернення земель», «Цивілізаторська роль Росії». І на основі цього формується імперська культура пам'яті. І чим більше ми досліджуємо історію, тим більше розуміємо, що нові назви, пам'ятники, традиції, які з'являються у місті «лягають» в річище політики та випадковості.

Радянсько-російська імперія використовуючи історію та культуру пам'яті формували міфи «Про Петроград на Півдні», про «61 комунара», «про масовий робітничий рух», про «виконанні п'ятирічки» й ін. Останнім кроком радянсько-

російської імперії став постімперський крок заміни «Плехановської» на «Потьомкінську».

І якщо Російська імперія більшою мірою маніпулювала історією (але й створювала нові наративи), то радянсько-російська імперія, особливо до 1960-70-х рр. просто створювала та фальсифікувала історичний наратив.

Таким чином дві імперії в минулому та сучасна Російська імперія маніпулювали історичним наративом.

Проголосивши незалежність українська політична верхівка постала перед складним й вічним питанням «Що робити з політикою пам'яті та культурною пам'яті, які дістались у спадок від двох імперій». Мало того, потрібно було формулювати й свою політику історії та свою культуру пам'яті. Такі ж завдання постали перед місцевою владою.

Загалом місцевій владі (миколаївській), яка на мою думку було все це «по-барабану» (прошу вибачення за не науковий термін, але, як на мене, дуже точний).

1990-ті рр. для місцевої влади пройшли під знаком поділу власності й активів, які дісталися від радянської імперії.

І міська влада продовжувала підтримувати в цілому імперські міфи та імперську культуру пам'яті. На кожному міському святі з'являються «Катерини II» та «Потьомкіни». В місті, навіщось з'явилося два погруддя Потьомкіну та меморіальна дошка. За кількістю візуалізованих образів Потьомкін наблизився до В. Леніна. Добре, що з'явилась фігура Фалєєва. «Руський театр» ставить імперську класику і там відкривають центр «Русского мира». Регулярно з'являються вітання від «Николаевского землячества в Москве». З'являється заява міського голови про українську мову.

Активно працює товариство «Русич». «Русич» пропагує «русский мир» через щорічні конкурси на честь Ушакова та Пушкіна, відправляє дітей до Росії.

Складовим елементом політичного ландшафту є не лише українські проросійські сили, а й відомі українофоби на чолі з Ксенією Бондаренко.

Активно поширюються міфи про те, що союз з Росією забезпечить «величезні замовлення від Газпрому».

Такий «постімперський» період політики пам'яті продовжується до 2014 р. Прихід В. Ющенко до влади просто трохи загальмував її розпад. Натомість прихід В. Януковича у 2010 р. вселив великі сподівання в українофобів.

Війна розв'язана Росією у 2014 р. вплинула на зміну політики пам'яті та культуру пам'яті. Прийняття законів про декомунізацію дозволило провести топонімічні зміни, але в цілому вони були поверховими, мінімально захопили т.зв. імперський міф Миколаєва. Але революція, війна та декомунізація дозволили певним чином «відсікти» агресивне русофільство у місті.

‘Велика війна’, яка почалась 24.02.2022 р., бомбардування Миколаєва, спроба окупації Миколаєва росіянами, вбивство росіянами миколаївців змінило ставлення до «старшого брата». І вже 28 липня 2022 р. міський голова О. Сенкевич швидко та без всіляких затримок перейменував вул. Московську на вул. Маріупольську. Це було найшвидше перейменування в місті за всю його історію. Але вже 18.03.2023 р. начальник управління культури Ю. Любаров заявив, що в Миколаєві призупинили роботу з перейменування вулиць міста,

назви яких пов'язані з Росією, тому що не працює експертна рада, яка повинна розглядати ці перейменування (Бойченко Ю.В. Миколаєві тимчасово не працюють над перейменуванням вулиць: роботу відновлять після оновлення складу експертної ради. *Никвести*. URL: <https://nikvesti.com/ua/news/politics/266653> (дата звернення: 31.05.2023)). А 31.03.2023 р. перший заступник міського голови В. Луков заявив, що треба діяти не поспішаючи, «...це вже схожа на дикість», «...ми рухаємося поступово», «...головне – перемогти на фронті» («Всю процедуру треба проходити з початку»: Перший віце-мер Луков заявив, що Миколаїв відновлює співпрацю з ЄІБ по закупівлі автобусів. *NEWS.PN: Новини Миколаєва та Миколаївської області*. URL: <https://news.pn/uk/money/288616> (дата звернення: 31.05.2023)). Що робиться у головах чиновників не знає ніхто. Знову «розсмокчеться» саме?

Без сумніву Закон України про внесення змін до Закону України «Про географічні назви» щодо деколонізації топонімів та впорядкування використання географічних назв у населених пунктах України (21.03.2023) – вселяє певні надії.

Коли ми розмірковуємо про політику пам'яті, маємо на увазі, що її реалізують не лише держава, політичні інститути, а й соціальні групи. Як зразок ефективного впровадження політики пам'яті та формування культур пам'яті, можемо навести діяльність єврейської та болгарської громад міста. Єврейською громадою, за тридцять років, вже сформована єврейська історія Миколаєва. Болгарська громада відновлює та формує свій простір культури пам'яті в Тернівці. Особлива історія «українського Миколаєва», яка почалась до революційних подій 1917 р.

Які перспективи реалізації політики пам'яті та формування нової культури пам'яті? Виходячи з наведених вище цитат досить примарні. Влада готується ділити кошти, які придуть на відбудову міста. Влада не готова формулювати для себе принципи політики пам'яті. Як на нас, треба відмовитись від «імперського міфу Миколаєва». Треба зрозуміти ідею «деросіїзації» публічного простору як ідею формування свого оригінального історико-культурного простору в контексті історії України, Північного Причорномор'я, а не лише імперської «Новоросії». А ідея залучення фахівців до цієї справи банальна до оскоми, але за тридцять років, так і не реалізована.

ЗБАРАЗЬКІ ВИШИТІ КИЛИМИ В КОЛЕКЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАПОВІДНИКА «ЗАМКИ ТЕРНОПІЛЛЯ»

Вельгій Марія

Національний заповідник «Замки Тернопілля»
молодший науковий співробітник
Україна, 47302, м. Збараж, вул. Б. Хмельницького 6
e-mail: velgiy@ukr.net

У невичерпній спадщині духовної культури українського народу є особлива, винятково важлива її частина – вишивка, яка є символом нашого